

DIVERSÀRIUM

Glòria Jové

L'experiència a la Universitat aprenent, ensenyant i comunicant-nos a través de l'art contemporani

Experts de tot el món reclamen canvis transversals en el sistema educatiu!

Crida per un canvi educatiu!

L'obsolescència de l'educació, per Manuel Castells!

Titulars i documents com aquests són molt freqüents en el nostre entorn. Sovint, els mitjans de comunicació es fan ressò de la situació de l'educació i tothom posa èmfasi en la necessitat de canvis.

Des de fa més de 20 anys estic treballant en el món de l'educació, en formació inicial i contínua, a la universitat i a les escoles, amb els estudiants i amb els mestres. Durant aquests anys moltes coses han canviat i moltes coses he après, una de les quals és reflexionar, pensar i investigar per conèixer, comprendre i millorar el que estic fent. Els meus anys d'experiència i de coneixement em porten a qüestionar: per què en el món de l'educació es parla tant de la necessitat de canvi i costa tant implementar-lo i, sobretot, que tingui continuïtat? Per què estan tan arrelats alguns models docents? Per què costa tant de modificar-los? I, per tant, de quina manera podem articular els espais formatius per reconstruir aquests models que tenim tan entroncats? De quina manera podem provocar el desig de millora i canvi en nosaltres i en els nostres estudiants, en el nostre cas, futurs mestres?

Referents conceptuals en el nostre àmbit afirmen que els models que es concreten quan els mestres i els professors fem docència estan més influenciats pels models d'ensenyament i aprenentatge que hem tingut i que hem experimentat mentre hem estat alumnes i estudiants al llarg de la nostra escolarització que no pas pel que podem aprendre durant la nostra formació docent, tant inicial com contínua, tret que en aquesta

s'explicitin, es desconstrueixin, es reconstrueixin i s'estableixin processos d'ensenyament i aprenentatge que ajudin a pensar i concretar formes distintes. Treballem fermament perquè això succeeixi i per defugir de la qüestió que George Perech planteja en la novel·la *El gabinete de un aficionado: historia de un cuadro*: potser estem en un món condemnat a la repetició infinita del propis models?¹

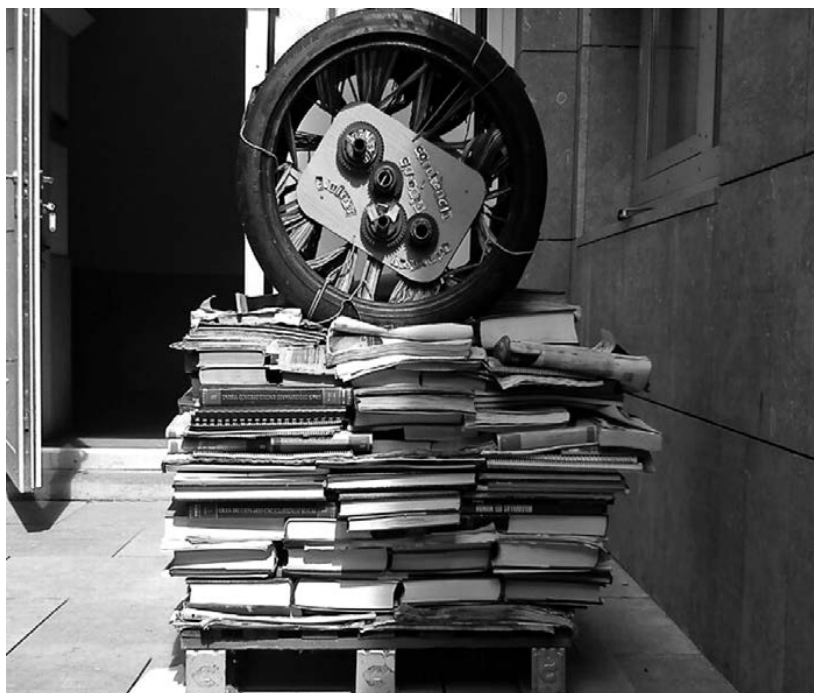
La meua aportació a la formació de mestre a la Universitat de Lleida és pedagògica, amb l'objectiu que els mestres vagin construint, des de la seva diferència, processos que els permetin ser capaços de promoure aprenentatges per a tots, en els contextos heterogenis que són els centres educatius del segle XXI. Això exigeix desenvolupar capacitats socials, emocionals, cognitives i comunicatives i treballar amb els coneixements que els permetin donar resposta a les necessitats i a la incertesa que hi ha a les aules i en la vida. Diferència, heterogeneïtat, alteritat, etiquetes, creences, expectatives, estratègies, metodologia... són termes, són conceptes, són vivències, són experiències que formen part de la vida en el nostre context de formació. Molts són els textos i contextos psicopedagògics, psicològics, sociològics, històrics... amb els quals podem generar aquest coneixement i així és com ho feia i com ho faig.

El 2003, a Lleida, va obrir les portes el Centre d'Art Contemporani La Panera i vaig tenir una trobada amb les educadores del servei educatiu, trobada que va generar posteriorment la iniciativa *Educ-arte / Educa (r) t*, un projecte de treball en xarxa entre la Facultat d'Educació, algunes escoles i el centre d'art i altres recursos comunitaris. Aquest projecte s'està desenvolupant des de la concepció de l'espai híbrid en el qual el coneixement acadèmic, el pràctic i l'existent a la societat convergeixen en noves formes més horitzontals d'aprenentatge i, per tant,

Foto de capçalera: La séquia que hi ha a la part externa del campus. L'aigua que flueix, l'aigua com a símbol de vida. Tot i els canvis urbanístics al campus, la séquia continuarà sent invisible.

Projecte Puff!

Projecte basat en *Le jardin de la connaissance*.

pretén generar processos d'aprenentatge per a tots a través de l'art, especialment de l'art contemporani. L'art com a estratègia, l'art com a experiència, no entesa pel que "passa" sinó pel que "ens passa". I per què, l'art? Per la seva riquesa expressiva, pels múltiples interrogants que planteja i pels diferents horitzons que proposa contribueix a la formació d'individus receptius, crítics, dialogants, imaginatius i reflexius. L'art esdevé una porta oberta a l'alteritat, a l'altre, ens recorda que la mirada de l'altre existeix. Considerem el paper de l'art per a la transformació de la consciència, com un potenciador de possibilitats i de mons possibles i com una estratègia per poder desenvolupar pensaments rizomàtics. Deleuze & Guattari conceptualitzen el terme rizoma com un model de pensament a favor d'una estructura connectada de formes múltiples que con-

trasta amb el model d'estructura jeràrquic i arborescent que s'organitza sempre partint d'una base principal. Ells usen la metàfora del rizoma per explorar múltiples i variades possibilitats de creixement. Així, el pensament rizomàtic és vist com a nòmada, a la recerca de noves possibilitats. I cercar noves possibilitats és urgent i necessari per tal de construir la societat del segle XXI. I aquí els mestres, i els futurs mestres, hi tenen un paper protagonista, mestres capaços de crear les condicions perquè tots puguem aprendre i fer-nos més humans. Les darreres investigacions en formació ens evidencien que aquells mestres més capaços són els que poden veure i viure el món des de possibilitats diferents, els que fan *rhizomatic wanderings* enteses com la capacitat de fer relacions i connexions que ens permetran concretar situacions d'ensenyament i aprenentatge compromeses amb un mateix i amb el territori per tal de millorar les nostres formes de vida comunitària.

Des del curs 2007-2008, a la Facultat d'Educació, Psicologia i Treball Social i en el grau de primària hem incorporat a la nostra docència aprendre, ensenyar i comunicar-nos a través de l'art, i generem aprenentatges no solament utilitzant textos i contextos més propis del nostre àmbit disciplinari, sinó també a través de l'art, especialment de l'art contemporani, a través dels recursos que la comunitat ens ofereix. Una d'aquestes iniciatives és la que s'ha estat gestant al llarg dels darrers anys, en què han treballat conjuntament la Facultat de Ciències de l'Educació de la Universitat de Lleida i el Centre d'Art La Panera: el projecte *Zona Baixa*, un espai expositiu situat dins la facultat i que ha esdevingut una mena de laboratori creatiu i educatiu. Les exposicions que s'hi presenten poden ser enteses

com una prolongació de l'activitat expositiva de la Panera i de la seva col·lecció, però, sobretot, són propostes que parteixen d'un objectiu inicial molt definit: han de ser eines útils per a la comunitat educativa que transita per aquesta facultat.

Aquest projecte s'inicia l'any 2009 amb la presentació de l'obra *Familia plural vigilante*, de Javier Peñafiel, que pertany a la col·lecció del Centre d'Art La Panera. Altres projectes expositius presentats a *Zona Baixa* han estat una prolongació de les exposicions de la Panera, de manera que s'ha establert un nexa conceptual entre el centre i la facultat. I cada projecte ha anat acompanyat d'un treball amb l'artista i/o comissari de les obres que s'hi exposaven. Això ens ha permès conèixer i aprendre la manera de treballar i les metodologies utilitzades

per artistes contemporanis. La interacció amb ells ens ha ajudat a obrir noves mirades, a cercar noves possibilitats que ens permeten rellegir i reescriure molts dels models educatius que tenim tan impregnats. L'espai i la interacció que hem fet amb les obres i amb els artistes ha anat evolucionant a la recerca de noves maneres, noves metodologies que contribueixen a la formació dels mestres del segle XXI. Durant el curs 2013-2014 vam treballar a partir del projecte *Campo Adentro*, liderat per Fernando García Dory. Aquest projecte pretén rellegir la història i rellegir el territori com el patrimoni que hem heretat. Els projectes impulsats són projectes que es fixen en l'entorn rural per crear espais d'expressió i de defensa del territori i per analitzar com l'art pot acompanyar en aquests processos. En el marc d'aquest projecte vam aprendre a observar el nostre territori i el nostre entorn més immediat, la facultat i el campus, i a analitzar quines formes de vida hi tenim.

Els projectes realitzats pels estudiants van adquirir una metodologia de treball més centrada en el territori, en els espais més propers, fent intervencions que porten a la millora de les formes de vida.

Durant el mateix curs vam treballar l'exposició de Win Wenders *Photographs*, a la Fundació Sorigué, on es mostraven les fotografies que l'artista va fer de Fukushima després de la catàstrofe nuclear. Hi va fer fotos amb càmera analògica i, en revelar-les, va emergir la corba de la radioactivitat que hi havia a la zona. Va fer visible l'invisible.

Rastres del que passa des que aprenem, ensenyem i ens comuniquem a través de l'art contemporani

Amb el projecte *R+R+R*, estudiants del grau de primària² es van aproximar al seu territori i van implicar la comunitat concretant un projecte intergeneracional en què recollien les veus de les diferents generacions sobre el que suposava el canal d'Urgell per a Juneda i el canal d'Aragó i Catalunya per a Albelda.

"Com pot ser que la gent jove d'aquests pobles desconeguem la importància del que va suposar l'arribada de l'aigua i la construcció del canal per al nostre territori?", reflexionava el Pablo.

I això els va portar a centrar la mirada al campus. I al campus també hi ha aigua, però és invisible. Amb aquest projecte van fer visible un espai invisible al campus.

UFF!!! PUFF!!!

"...allà, sota les escales d'un edifici del campus, ens espera alguna cosa. Bosses i més bosses de paper triturat, destruït, fet miques i convertit en tiretes. L'Adrià comenta que en podríem fer un puf. Riures, bromes. Però, i si hi proporcionem un sentit?"

"Això pot ser una crítica al sistema educatiu bulímic, empatxar-nos de continguts i vomitar-los en els treballs, que... on acaben? Fets miques..."

"Observem, removem el que hi ha i ens sentim com moltes persones que dia a dia busquen la seva solució vital dins de les escombraries dels altres..."

"Ens permet reflexionar sobre el que passa amb el paper que necessitem per entregar els treballs? En l'era de la tecnologia, no hi ha altres maneres de lliurar els treballs, i com acaben?"

—Això pinta bé...

Aquests diàlegs van portar un grup d'estudiants³ a concretar el projecte *Puff!* Van recollir el paper que es tritura al campus durant una setmana i en van fer pufs, que es van col·locar en diferents edificis per a l'ús diari.

I del paper triturat a la reutilització de llibres. Un grup d'estudiants⁴ van saber que hi havia llibres que es destruïen i van crear la següent escultura per donar-los un ús, basant-se en l'obra *Le jardin de la connaissance* que pretén retornar els llibres a la natura per observar-ne l'esdevenidor. Aquesta escultura va ser a *Zona Baixa* i posteriorment es van dipositar els llibres al campus perquè esdevinguessin un camp d'aprenentatge.

I això porta al projecte #BREAKDOWNTHEWALLS, realitzat per un grup d'estudiants.⁵

"Els llibres eren al campus, però no s'hi podia accedir perquè hi havia la tanca."

"Per què no fem una estructura amb els llibres que ens permeti superar la tanca?", plantegen les estudiantes.

Basant-se en l'artista Alicia Martín i les seves obres creades amb llibres, i perquè cap llibre deixi de generar coneixement, com es mostrava a *Fahrenheit 451* amb la crema, van realitzar el projecte. Aquesta estructura va permetre concretar un projecte que expandeix la proposta fora del campus, concretament, en una escola de primària, l'escola Sant Jordi de Lleida. Un grup d'estudiants,⁶ basant-se en la pel·lícula de Val del Omar *Estampas*, que mostra les missions pedagògiques que van tenir lloc durant la República en moltes poblacions del nostre país, van crear un mòbil anomenat *ESTAMPAS 2015* amb l'eslògan "BE LEARNING MY RUBBISH". Els estudiants escriuen:

"Volem fer entendre que de la brossa se'n pot construir coneixements. Vam aconseguir un carro i el vam convertir en una *expomòbil* amb la idea de poder apropar llibres a les diferents escoles. I s'ha portat a l'escola Sant Jordi, on feia pràctiques una integrant del grup. En arribar a l'escola, vam deixar el carret al *hall* perquè els alumnes el poguessin veure i hi interactuessin per crear curiositat. Vam explicar-los en què consistia *Estampas 2015* i la intenció que tenim nosaltres amb aquesta producció. Tot seguit, els vam donar llibertat absoluta per realitzar produccions amb el que havien vist. Van poder interactuar amb els llibres del nostre carro i, a partir d'aquí, van sortir moltes produccions heterogènies."

Projecte Niu de merda.

Aquesta mirada a l'entorn més immediat, el campus universitari, porta uns estudiants⁷ a fer el projecte *Niu de merda* per tal de fer visible allò que pot ser invisible a molts estudiants, "la brutícia que hi ha al campus". En concret, era una intervenció a l'espai on es fuma, fent visible la quantitat de burilles que es tiren a terra. Aquest darrer projecte ha esdevingut un exemple molt significatiu dels bons resultats que pot donar un treball en xarxa. La instal·lació realitzada a l'entrada de l'edifici de la facultat pels mateixos estudiants, amb les burilles recollides pels espais del campus, era, sense cap mena de dubte, el resultat d'haver assumit el concepte d'*ecologia del cos*, que sempre ha defensat Eulàlia Valldosera, basat en la seva obra *La panxa escombrada I, II*, de la col·lecció del Centre d'Art de La Panera.

"Tantes vegades que he treballat el reciclatge, la reutilització, la neteja, l'hàbit de no embrutar, i mai havia mirat ni vist la merda del carrer", diu Alejandro García, estudiant i futur mestre.

Aquest projecte està tenint continuïtat al campus, on es fa un seguiment de totes les bosses de brossa que es recullen al llarg de la setmana. Amb les diferents intervencions, s'ha passat de recollir setmanalment 30 bosses a recollir-ne 12.

I aquesta mirada al campus ha portat un grup d'estudiants⁸ a mirar i a fer visibles fets que passaven dins de la nostra facultat, en el dia a dia, i dels quals fins a aquell moment no havíem estat conscients. Els estudiants escriuen:

"Hem volgut investigar la brossa que queda a les nostres aules, un dels nostres contextos d'aprenentatge diaris, al final de la jornada."

"Amb l'ajuda del personal de neteja, vam poder recollir la brossa que queda a les aules després de classe i ens vam quedar molt sorpresos de la quantitat de coses que queden a les taules i a terra i que podríem evitar que hi fossin. I vam acotar uns termes que ens van portar a la reflexió *merda inevitable*, d'acord amb la següent qüestió: de la brossa que queda a les aules i que recull el personal de la neteja, quina seria evitable si tots la tiréssim a la paperera?"

"Nosaltres mateixos també hem pogut intervenir a l'aula on passem la major part d'hores deixant-hi una escombra i un recollidor, per veure si algú era capaç de veure tot el que embrutem i recollir-ho. No ha estat així, i mentre recollim tota

aquesta brossa ens preguntem: com és que som tan bruts? On han quedat tots els suposats aprenentatges escolars sobre la neteja, el reciclatge i el respecte per l'entorn?"

"Per això, partint d'una infografia de Jaime Sierra, vam decidir fer visible tota aquesta brossa que generem nosaltres, els estudiants d'educació, construint una mena de gràfic visual utilitzant tot el que havíem anat recollint."

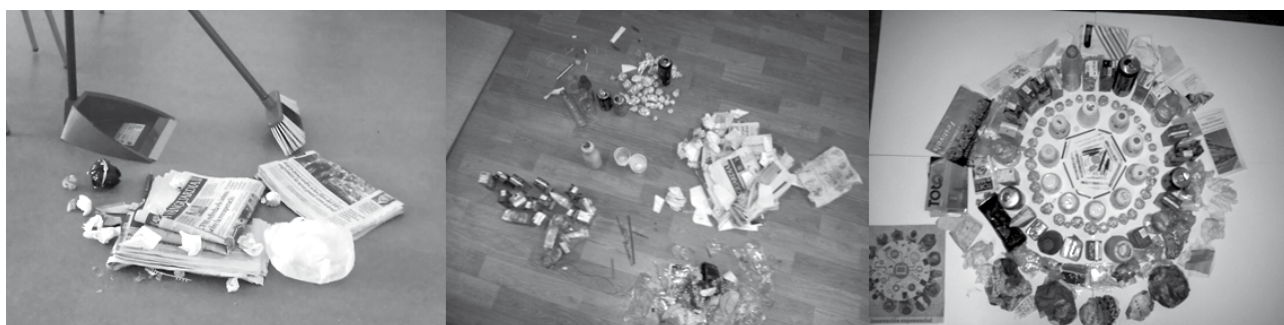
"Fer aquest treball ens ajuda a ser més conscients de la feina que realitzen els altres, una feina que fem necessària quan defugim la nostra responsabilitat de respectar l'entorn i tenir-ne cura."

Projecte #BREAKDOWNTHEWALLS i Estampas 2015.

Podem afirmar que aprendre, ensenyar i comunicar-nos a través de l'art contemporani ens permet concretar projectes creatius i que ha estat una força medidora que ha potenciat canvis i millores. Si entenem que ensenyar i educar és encendre, apostem per desenvolupar processos on encenquem en nosaltres mateixos i en els futurs docents l'apetit de l'art per al canvi i la millora. Aquestes propostes s'estan desenvolupant en el grau de la titulació de mestre de primària de la Universitat de Lleida i s'estan concretant en cursos de formació del professorat universitari organitzats pels ICE de diferents uni-

versitats, amb el propòsit d'"aprendre i ensenyar a través dels recursos comunitaris i a través de l'art" dirigit al professorat universitari. En els cursos hi ha participat professorat que imparteix docència en graus d'enginyeria, infermeria, filologia, medicina, mestres, psicologia. Apostem per introduir aquesta proposta en la formació del professorat universitari perquè ens ajudi a millorar el que estem fent com a aprenents i com a docents, perquè aprendre a ensenyar i a investigar a la universitat són tasques que ens requereixen personalment.

Projecte Merda evitable a les aules universitàries.

¹ Una reflexió sobre aquest plantejament és la producció realitzada per Francesc Fontanet, estudiant del grau de primària. https://www.youtube.com/watch?v=Hn9pwZ3X_DQ

² Eric Bustamante, Amal Ezzanouni, Lourdes Pons, Laia Pujades, Josué Romero, Marc Ruiz, Pablo Saurina, Laia Silvestre, Lara Subils, Arnau Torrent, Maria Trepas, Xavier Vilalta, Màrius Visa.

³ Adrià Bernat, Alex Gómez, Joana Pons, Lorena Sordo, Nuria Villarubia.

⁴ Núria Arànegas, Alba Bosch, Laura Bulagea, Jennifer Carrasco i Gemma Vilafranca.

⁵ Nuria Bueno, Sandra Caba, Romina Casino, Berta Catalán, Judit Rodríguez, Sara Santaengracia.

⁶ Alba Hernández, Laura Bruguera, Fabián Carmona, Albert Rovira, Xavier Farré, Alberto Pomar.

⁷ Carla Arilla, Gemma Domenjó, Alejandro García, Lidia García, Aina García, Ismael González.

⁸ Sandra Gracia, Enric Moreno, Marc Segura, Sergi Segura, Jordi Torradella, Xavier Trapero, Blanca Vinyet.